

Калініченко Л.Л.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та менеджменту,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9847-8448>

Kalinichenko Liudmyla

V.N. Karazin Kharkiv National University

Кубатко О.В.

*доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6396-5772>

Kubatko Oleksandr

Sumy State University

УПРАВЛІННЯ СЕСТЕЙНОВИМ РОЗВИТКОМ У ВІЙСЬКОВІЙ ТА ПІСЛЯВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ: СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ¹

MANAGING SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN A WAR AND POSTWAR ECONOMY: STRATEGIC DECISIONS FOR ECONOMIC SECURITY

Анотація. У дослідженні виділено глобальні та національні виклики забезпеченню сестейнового розвитку. Зокрема, глобальними проблемами є зміна клімату, епідемії інфекційних хвороб, старіння населення, порушення прав людини, котрі вимагають транскордонного співробітництва між країнами для ефективного вирішення. Економічну безпеку країни визначає стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризується здатністю національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Макроекономічна безпека країни характеризується індикаторами, які відображають стабільність та стійкість її економіки, зокрема, темпи росту валового внутрішнього продукту (ВВП), рівень інфляції, рівень зайнятості (безробіття), державний борг, зовнішньоекономічний баланс. Однією із складових економічної безпеки країни є виробнича безпека, завдяки якій забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене

відтворення. Серед важливих заходів управління діловою активністю в умовах військового стану та повоєнного відновлення виділено наступні напрями: стратегічне планування, ризик-менеджмент, кризове управління, стабілізація фінансів, комунікація та співпраця, інновації та адаптація. Порушення правил, законодавства та регуляцій у таких сферах, як працевлаштування, безпека продуктів та послуг, здоров'я населення, відчутно впливає на економічну безпеку через збільшення економічних витрат у вигляді фінансових санкцій для підприємств; втрату довіри споживачів; загрозу здоров'ю населення через надання небезпечних продуктів або послуг недостатньої якості; зменшення інвестицій; втрату конкурентоспроможності та інших негативних наслідків.

Ключові слова: сестейновий розвиток, економічна безпека, енергетична безпека, стратегічні зміни.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується тісним переплетенням конфронтації та співпраці у міжнародних відносинах. Країни,

¹ Робота виконана в рамках НДР «Економічна та енергетична безпека України в умовах війни та післявоєнної відбудови: проривні технології для сталого розвитку» (№ д/р. 0123U103593), «Цифрові трансформації для забезпечення цивільного захисту та повоєнного відновлення економіки в умовах екологічних і соціальних викликів» (№ д/р. 0124U000549)

що приділяють увагу універсальним цінностям, таким як свобода, демократія та права людини, зосередилися на створенні міжнародного середовища співіснування та співпроцвітання. Ці зусилля сприяють розвитку міжнародного миру, стабільності та економічного зростання в глобалізованому світі. Глобалізація та взаємозалежність економічних систем з одного боку є фактором зростання благополуччя населення через отримання вигоди від спеціалізації, проте виникнення проблем чи викликів в одній із країн неминуче відображаються на інших. Сучасна динаміка змін у балансі сил та посилення геополітичної конкуренції ставить під загрозу вільний, відкритий і стабільний міжнародний порядок, який з'явився після закінчення «холодної війни». Враховуючи те, що забезпечення сестейного розвитку у військовій та післявоєнній економіці є малодослідженим явищем, виникає необхідність отримання інформації про критичні глобальні та локальні виклики забезпечення економічної безпеки у напрямі сестейного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань, пов'язаних з забезпеченням сестейного розвитку присвячені наукові праці таких вчених, як Мельник Л., Калініченко Л. [1], Дорошенко О. [2], Князева Т. [3], Веклич О. [4], Горошкова Л., Хлобистов Є., Маслово О.В. [5]. Питання цифрових трансформацій та цифрової безпеки розкриті у працях Мельника Л., Карінцевої О. [6], Ковальова Б., Карінцевої О. [7], Завражного К., Кулик А. [8]. Проблеми економічної та енергетичної безпеки у військовий час досліджуються у працях Нікуліної М., Сотник І. [11], Кубатка О., Ковальова Б. [10], Жі З., Сотник І. [9]. Разом з тим, слід зазначити, що залишаються недостатньо вивченими аспекти практичного управління сестейним розвитком у військовій та післявоєнній економіці з урахуванням факторів економічної безпеки.

Мета статті полягає у дослідженні напрямів управління сестейним розвитком у військовій та післявоєнній економіці для забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі міжнародна спільнота стикається зі складними викликами, що вимагають об'єднання у співпраці, незважаючи на відмінності у цінностях, конфлікти інтересів тощо. Ці виклики виходять за межі національних кордонів і ставлять під загрозу саме існування людства. Проте, деякі країни, які не поділяють загальнолюдських цінностей, висловлюють намагання переглянути існуючий міжнародний порядок. Агресія Росії проти України порушила основу фундаменталь-

ного міжнародного принципу, що забороняє застосування сили, змінює міжнародний порядок та безпекове середовище світу. Глобальна торгівля зброєю (як легальна, так і нелегальна), ядерні технології, застосування біологічної зброї, транскордонні кібератаки на критично важливі об'єкти цивільної інфраструктури, а також інформаційна війна через поширення дезінформації, супроводжується посиленням тиску з метою односторонньої зміни статус-кво силовими методами та фундаментальної трансформації міжнародного порядку.

Паралельно з цим, глобальними є ряд інших проблем, таких як зміна клімату, епідемії інфекційних хвороб, старіння населення, вимагають транскордонного співробітництва між країнами для ефективного вирішення (таблиця 1).

Названі вище загрози підривають глобальне спільне благо і становлять серйозну небезпеку для здатності будь-якої держави захищати свій національний суверенітет.

Глобальна безпека уявляє собою складну мозаїку викликів, що виникають на міжнародному рівні: від транскордонних конфліктів і терористичних загроз до пандемій та кібератак. Ці загрози не лише демонструють взаємозв'язаність, а й підкреслюють важливість спільних зусиль у розв'язанні глобальних проблем. Проте вирішення цих викликів починається на національному рівні.

Національна безпека є фундаментом, на якому ґрунтується загальна стабільність та безпека на міжнародній арені. Кожна держава має власні стратегії і механізми для захисту своєї території та інтересів. Вона має забезпечити не лише фізичний захист своїх кордонів, але й бути відповідальною за збереження правопорядку в межах своїх границь. Національна безпека також передбачає захист від внутрішніх загроз, таких як екстремізм, організована злочинність та інші форми внутрішньої дестабілізації. Фундаментальною складовою національної безпеки будь-якої країни є життєздатність та стійкість національної економіки. Це обумовлено кількома ключовими факторами: По-перше, економічна сила країни визначає її можливість забезпечити фінансові ресурси для здійснення військових заходів, забезпеченню військової безпеки, підтримки соціальних програм, розвитку інфраструктури та здійснення інших стратегічно важливих ініціатив. По-друге, економічна життєздатність країни впливає на її міжнародну репутацію та статус. Країни з сильною економікою мають більше можливостей для укладення міжнародних договорів, встановлення страте-

Глобальні проблеми та напрями їх вирішення

Глобальні проблеми	Напрями вирішення
<p><i>Зміна клімату</i> Глобальне потепління, зміни в атмосфері, океані, кріосфері та біосфері внаслідок нераціонального використання енергії, землекористування та змін у землекористуванні, способу життя та моделей споживання та виробництва є загрозою для добробуту людини та здоров'я планети.</p>	<p>Термінове вирішення проблем клімату передбачає короткострокові заходи через:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розширення міжнародного співробітництва у доступі до фінансових ресурсів, особливо для вразливих регіонів; - інклюзивне управління та координовану політику. Управління та політика включають політичні зобов'язання та узгодженість багаторівневого управління, сприяючи ефективній боротьбі зі зміною клімату.
<p>Війни та військові конфлікти Воєнні конфлікти призводять до багатьох жертв та переселенців. Статистика біженців (на кінець 2023 р.): - у світі 110 мільйонів вимушених переселенців (близько 40% – діти); - 1,9 мільйона дітей народилися як біженці; - понад 50% біженців походять лише з трьох країн: Сирійської Арабської Республіки, Афганістану та України; - в Україні близько 5,1 мільйона внутрішньо переміщених осіб та 6,2 мільйона біженців в усьому світі.</p>	<p>Підтримання миру та безпеки шляхом: активної дипломатії та міжнародного співробітництва; демлітаризації територій та створення безпечних зон, де заборонено ведення бойових дій; захист прав людини та виконання міжнародних правових норм; надання гуманітарної допомоги біженцям; відновлення інфраструктури та підтримка мирного співіснування.</p>
<p>Порушення прав людини Гендерна нерівність, торгівля людьми, відсутність свободи слова та віросповідання, нерівність у доступі до освіти та медичного обслуговування, дискримінація за різними підставами – все це глобальні проблеми в 21 столітті навіть у розвинених країнах.</p>	<p>Вирішувати порушення прав людини та забезпечувати їх захист на різних рівнях допоможе: прийняття та реалізація ефективного законодавства, яке гарантує захист прав людини та покарання за їх порушення; забезпечення доступу до інформації про права людини та проведення освітніх кампаній з метою підвищення свідомості громадян про їх права та обов'язки; створення механізмів моніторингу прав людини, які можуть виявляти, документувати та реагувати на порушення.</p>
<p>Старіння населення Ця проблема призводить до падіння споживчого попиту, зменшення частки людей працездатного віку, зменшення доходів бюджету, податкового тиску на працююче населення.</p>	<p>Заходами вирішення проблеми старіння є: підтримка демографічних програм спрямованих на стимулювання народжуваності та збалансований ріст населення; інвестиції в дослідження та розвиток медичних технологій, які покращують якість та тривалість життя; розробка та впровадження програм, спрямованих на підтримку активного старіння, соціальні взаємодії та здорового способу життя; адаптація пенсійних систем до нових демографічних реалій.</p>
<p>Економічна нерівність Проблема полягає в широкому розриві між багатими і бідними країнами, а також у внутрішніх нерівностях в розподілі доходів і можливостях в середині країн. економічна нерівність загострює проблеми бідності, обмежує соціальний прогрес і може привести до політичних та економічних конфліктів.</p>	<p>Спільні зусилля країн у боротьбі з економічною нерівністю полягають: розробці міжнародних стандартів і політик у сфері економіки, соціальної політики та фінансового регулювання; фінансовій підтримці країнам з високим рівнем економічної нерівності для реалізації програм соціального захисту, інвестицій у людський капітал та розвитку інфраструктури; сприяння реалізації спільних програм, спрямованих на зменшення економічної нерівності.</p>

Джерело: складено за [12–15]

гічних партнерств та впливу на світову політику. Економічна безпека стає необхідною умовою для забезпечення загальної національної безпеки та впливає на різні аспекти життя суспільства. Справедливо й зворотне, без стійкого національного забезпечення безпеки неможливо мати стабільну та ефективну економіку.

Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Макроекономічна безпека. Макроекономічна безпека є важливим індикатором економічної

безпеки, оскільки вона відображає стабільність та стійкість національної економіки країни в цілому. Макроекономічна безпека вказує на:

– збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій, таких як виробництво, споживання, інвестиції, експорт та імпорт, що сприяє розвитку економіки в узгодженому та гармонійному способі, попереджаючи великі відхилення або диспропорції між цими факторами;

– здатність економіки до адаптації до змінного середовища. Це означає, що економіка може забезпечувати стабільність та продовжувати ефективне функціонування в умовах зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів, таких як економічні кризи, політичні нестабільності, зовнішні воєнні конфлікти, природні катаклізми;

– здатність до економічного розвитку. Це означає потенціал економічної системи прогресувати, розширюватися та вдосконалюватися з часом. Здатність до економічного розвитку включає ряд чинників, таких як:

1) забезпечення сталого інфляційного середовища, яке дозволяє уникати різких коливань цін на товари і послуги та зберігає купівельну спроможність грошей;

2) забезпечення стабільності фінансової системи, що включає надійність банківської системи та ефективне функціонування фінансових ринків;

3) створення умов для збалансованого росту внутрішнього споживання та інвестиційної активності, що сприяє стійкому розвитку економіки;

4) підтримка економічної стійкості та стійкого економічного зростання, що відображає

Валовий внутрішній продукт	<ul style="list-style-type: none"> Відображає економічну продуктивність країни та рівень її економічного розвитку. Високий рівень ВВП свідчить про сильну та конкурентоспроможну економіку, здатну задовольняти потреби своїх громадян та залучати інвестиції.
Рівень інфляції	<ul style="list-style-type: none"> Вказує на темпи зростання загального рівня цін на товари та послуги. Надмірна інфляція може призвести до втрати купівельної спроможності та негативно вплинути на економічну стабільність. Успішний контроль інфляції підтримує довгострокове економічне зростання та забезпечує економічну безпеку.
Рівень безробіття	<ul style="list-style-type: none"> Відображає відсоток людей, які активно шукають роботу, але не можуть її знайти. Високий рівень безробіття свідчить про непостійність економічного розвитку та може призвести до соціальних проблем.
Державний борг	<ul style="list-style-type: none"> Відображає фінансову стійкість країни. Великий державний борг може призвести до зростання витрат на обслуговування боргу та обмеження можливостей фінансового розвитку.
Валютний курс	<ul style="list-style-type: none"> Стабільний валютний курс вказує на довіру до економіки країни та сприяє зовнішньоекономічним відносинам. Різкі коливання валютного курсу можуть стати причиною нестабільності та втрат для підприємств та громадян
Зовнішньо економічний баланс	<ul style="list-style-type: none"> Співвідношення між експортом та імпортом товарів і послуг вказує на торговельний баланс країни. Додатній торговельний баланс сприяє збереженню валютних резервів та підтримує економічну стабільність

Рис. 1. Індикатори макроекономічної безпеки

ється у збереженні рівноваги між виробництвом, споживанням і інвестиціями;

5) забезпечення повної зайнятості населення, що включає створення робочих місць та підтримку економічної активності громадян. Підтримка зайнятості в умовах війни є фактором соціальної стійкості населення та згуртованості суспільства.

Макроекономічна безпека країни характеризується індикаторами, які відображають стабільність та стійкість її економіки: темпи росту валового внутрішнього продукту (ВВП), рівень інфляції, рівень зайнятості (безробіття), державний борг, зовнішньоекономічний баланс та інші (рис. 1).

Валовий внутрішній продукт є ключовим показником для оцінки економічної активності та стану економіки країни. Темп приросту ВВП показує ринкову вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва.

Його важливість для економічної безпеки та сталого розвитку виявляється у наступних аспектах:

– ВВП відображає загальний обсяг виробництва товарів і послуг у країні протягом певного періоду. Високий рівень ВВП свідчить про економічне зростання, забезпечує стабільність та довгостроковий розвиток економіки;

– збільшення ВВП вказує на підвищення рівня зайнятості, зменшення бідності і соціальних нерівностей, що сприяє соціальній стабільності та внутрішній безпеці та можливості інвестувати у військово-промисловий комплекс для захисту населення країни;

– високий рівень ВВП дозволяє країні не залежати менше від зовнішніх фінансових джерел, що зменшує її вразливість до зовнішніх шоків і криз;

– високий рівень ВВП привабливий для інвесторів, що сприяє залученню іноземних і внутрішніх інвестицій, що в свою чергу стимулює економічний розвиток;

– збільшення ВВП підвищує доходи державного бюджету, що сприяє здатності країни фінансувати соціальні програми, інфраструктурні проекти та інші ініціативи.

Отже, високий рівень ВВП важливий для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку, оскільки він сприяє підвищенню життєвого рівня населення, зміцненню соціальної та політичної стабільності, забезпечує ресурси для інвестування у майбутнє та сприяє сталому розвитку. Зростання ВВП безпосередньо пов'язано із цілями сталого розвитку, зокрема Ціль 1: «Подолання бідності в усіх її формах та повсюдно» та Ціль 8. «Гідна праця та економічне зростання». За підсумками 2023 року, не зважаючи на воєнну агресію з боку Російської Федерації, реальний ВВП України зріс на 6%. У перерахунку на довоєнний масштаб обсяг економічної активності стабілізувався на рівні 75–76%, що спостерігається від початку 2024 року [20].

Номинальний, або абсолютний ВВП визначається в поточних (фактичних) цінах даного року. Динаміку номінального ВВП та прогнозні показники представлено на табл. 2.

Іншим важливим показником макроекономічної безпеки є *індекс споживчих цін (рівень інфляції)*. Він характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Згідно аналітичних прогнозів НБУ [18], з середини 2024 року очікується тимчасове прискорення темпів інфляції.

Заходи монетарної політики, спрямовані на збереження стійкості курсу та привабливості національних фінансових активів, допомагатимуть зберегти помірні темпи інфляції. Заходи щодо удосконалення логістики можуть допомогти знизити ціни на товари та послуги, що в свою чергу може зменшити інфляційний тиск. Зменшення впливу зовнішніх факторів, таких як коливання вартості сировини або валютних курсів, також може сприяти зниженню інфляції. Таким чином, ці заходи можуть забезпечити стабілізацію цін та ефективний контроль інфляції, що сприятиме економічному зростанню та стійкому розвитку країни.

Таблиця 1

Динаміку номінального ВВП та прогнозні показники

	2019	2020	2021	2022	2023	2024 прогноз	2025 прогноз	2026 прогноз
Валовий внутрішній продукт: номінальний, млрд. гривень	3977	4194	5459	5191	6510	7 580	8 710	9690
Реальний ВВП	3,2	-3,8	3,4	-28,8	5,7	3,6	5,8	4,5

Джерело: складено за [17; 18; 22]

Виробничої безпеки. У сучасному світі ключовим чинником економічного зростання й важливим елементом забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку країни є ділова активність. Під діловою активністю розуміється сукупність економічних дій та ініціатив бізнесу, спрямованих на виробництво товарів та послуг, здійснення інвестицій, створення робочих місць та забезпечення росту економіки. Ділова активність є інтегральним показником, який характеризує ефективність та активність підприємства в його діяльності, направленої та досягнення запланованих цілей. Складовими інтегрального показника ділової активності є: обсяги виробництва та продажів; рівень прибутковості та рентабельності; укладені контракти та партнерські угоди; інноваційність та впровадження нових технологій; розвиток ринків збуту та розширення географії продажів; ефективність управління ресурсами та оптимізація бізнес-процесів; зростання активів та інвестицій у розвиток підприємства; рівень задоволеності клієнтів та партнерів; стабільність фінансового стану та управління ризиками; розвиток кадрового потенціалу та збереження персоналу.

Розвинене підприємництво сприяє зменшенню безробіття, забезпечує стабільність соціально-економічного середовища та робить економіку більш стійкою до зовнішніх впливів. Крім того, підприємства створюють нові ринки, розвивають інноваційні продукти та послуги, що сприяє збільшенню конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень (Актуальні, 2023) у 2024 році прогноуються незначні темпи зростання ділової активності. Бізнес відчуває певні позитивні тенденції, але зустрічається із значними викликами [24].

Підприємства мають оптимістичні очікування стосовно зростання виробництва та інвестицій. Позитивною є зміна у поглядах бізнесу на майбутнє, зокрема, очікуване зростання виробництва. Також спостерігається тривале поліпшення інфляційних очікувань. Очікування стосовно курсу гривні залишаються стабільними. Бізнес вважає, що обсяги реалізації продукції трохи зростатимуть. Інвестиційні витрати, зокрема на будівельні роботи, можуть зменшитися. Щодо іноземних інвестицій, бізнес показує більше сприятливих очікувань, особливо у секторах енергетики та транспорту. Проте, військові дії та їх наслідки продовжують бути головним фактором, який стримує розвиток підприємств і породжують невпевненість у

майбутньому, що негативно впливає на бізнес-середовище.

Український бізнес вже два роки перебуває у повномасштабній війні. Після стрімкого економічного спаду у 2022 році через рік бізнес почав розвиватися – відкривалися нові фірми та підприємства, а існуючі компанії поверталися до стабільної роботи. У 2023 році кількість активних підприємств склала 643602 одиниці [20].

Перевагами відкриття бізнесу в Україні для іноземного бізнесу є спрощена система оподаткування, доступний ринок праці та низькі ціни на сировину, що робить виробництво та переробку товарів вигідними. Географічне розташування також сприяє вигідності, оскільки Україна є географічним центром Європи.

Проте, війна несе певні ризики для інвесторів, включаючи ракетні атаки, загрозу здоров'ю працівників, зниження економічної та споживчої активності, перебої в енергопостачанні та транспортуванні. Щоб зменшити ризики та забезпечити успішну діяльність, багато підприємств вживають заходів, такі як переселення до більш безпечних регіонів, адаптація продуктів та послуг до поточних потреб, збільшення обсягів імпорту, а також отримання кредитів та грантів.

Тіньова економіка. Серйозною загрозою економічній безпеці держави є тіньова економіка. Тіньова (неформальна) економіка визначається як сфера економічної діяльності, яка відбувається поза офіційними каналами, не реєструється і не оподатковується владними органами. Це означає, що операції в тіньовій економіці часто проводяться за допомогою готівкових грошей або інших методів, які дозволяють уникнути офіційного реєстрування та оподаткування. Ця сфера включає в себе нелегальні операції, ухилення від оподаткування, контрабанду, нелегальну зайнятість, торгівлю забороненими товарами, відмивання грошей та інші незаконні дії. Тіньова економіка є викликом для держави, оскільки вона позбавляє бюджет від необхідних доходів для підтримки соціальних програм, інфраструктурних проєктів та інших важливих сфер, сприяє розколу суспільства та порушує правила чесної конкуренції.

Нелегальна зайнятість, це праця, яка відбувається поза межами закону або без необхідних дозволів та офіційної реєстрації. Така діяльність є загрозою для економічної безпеки країни з наступними наслідками:

– зниження обсягів податкових надходжень та обмеження фінансування соціальних програм і державних послуг;

– зниження рівня соціального захисту працівників, які працюють у нелегальних умовах (медичне страхування, пенсійні виплати тощо);

– недоброзичлива конкуренція для законних бізнесів та працівників;

– підрив легальних економічних відносин та порушення ринкових механізмів.

Контрабанда та легалізації коштів які були отримані незаконним шляхом, з метою приховати їх походження та зробити їх вигляд законними (відмивання грошей) є загрозою для економічної безпеки країни, оскільки підриває фінансову стабільність, знижує легітимність бізнесу, підтримує злочинні структури та може викликати міжнародні конфлікти. Під час війни тіньова економіка в Україні залишилася на високому рівні. За різними оцінками вона становить від 20 до 40% ВВП [21].

Війна та зменшення контролю спричинили зростання частки підпільних галузей, таких як виробництво та торгівля підробленими товарами, в тому числі спиртних напоїв (від 30 до 47%), тютюнових виробів (від 13 до 23%) та автомобільним паливом (від 6 до 12%). Через несплату акцизного податку та ухилення від ПДФО через заробітну плату в конвертах, бюджет втрачає близько 200 млрд грн на рік. Обсяг маніпулювання податковими накладними становить 1,5 млрд грн щомісяця, що за рік складає 18 млрд грн. Фіктивний податковий кредит у 2022 році забрав з бюджету не менше 16 млрд грн, а «конвертаційні центри» ще 20 млрд грн [23]. Контрабанда також є проблемою економічної безпеки.

Додатковим аспектом тіньової економіки є моральна складова, що супроводжує порушення правил у різних сферах. Нерівність у сплаті податків та ухилення від них породжує відчуття несправедливості серед населення та підриває довіру до владних структур. Нелегальні галузі, які уникають оподаткування та не дотримуються вимог законодавства, змушують легальний бізнес працювати в нерівних конкурентних умовах. Це може призвести до зменшення інвестицій та розвитку, а також до погіршення економічної ситуації в цілому. Забезпечення дотримання правил, законодавства та регуляцій у різних сферах є важливим аспектом забезпечення економічної безпеки країни.

Висновки і пропозиції. Ефективна система національної безпеки є передумовою для міжнародного співробітництва та розв'язання глобальних проблем. Без стабільності на національному рівні важко досягти мирного співіснування на світовій арені. Зменшення економічного

національного потенціалу може призвести до обмежень у реалізації програм розвитку, зменшенні обороноздатності під час війни та підірвати національну безпеку. Стабільна економіка сприяє соціальній стабільності та уникненню соціальних конфліктів. Негативні економічні тенденції, такі як безробіття, інфляція або спад виробництва, можуть призвести до загострення соціальних проблем і загроз для внутрішньої стабільності на додачу до проблем, котрі створюються в умовах війни. Основними складовими економічної безпеки, котрі впливають на суспільне життя, є макроекономічна, виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. Такі індикатори макроекономічної безпеки як розмір ВВП, державний борг, рівень інфляції, рівень безробіття є важливими елементами для ефективного управління економікою країни та сприяють системному розвитку, створюючи сприятливі умови для стійкого економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Попри військові дії іноземний бізнес продовжує інвестувати в Україну та відкривати власні підприємства, приваблені великим ринком і населенням країни. Основними сферами, що цікавлять іноземних інвесторів, є сільське господарство, альтернативна енергетика, інформаційні технології, інфраструктура та виробництво.

Підприємництво, що спирається на принципи сталого розвитку, сприяє економічному зростанню, забезпечуючи при цьому збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля. Таким чином, ділова активність, стимулюючи розвиток підприємництва та бізнесу, не лише сприяє економічному зростанню, але й забезпечує стабільність та безпеку економіки країни. Незважаючи на війну, розвиток бізнесу в Україні продовжується, а нові інвестиції та фінансування сприяють його підтримці.

Література:

1. Калініченко Л.Л., Мельник Л.Г., Дорошенко Г.О., Кубатко О.В., Чужданова М.В. Вікіномічний підхід до сталого розвитку в контексті євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2023. № 49. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-11>
2. Дорошенко О., Дорошко Г., Ромашко А. та ін. Інновації та управління ними – ключ до досягнення цілей сталого розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2022. № 2. С. 74–84.
3. Kniazieva T.V., Orokhovska L.A. Ecological marketing in the paradigm of sustainable development: theoretical and

- methodological aspect. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 1 (99). С. 17–22.
4. Веклич О.О., Колмакова В.М., Патока І.В. Комплекс нормативно-законодавчих пропозицій щодо впровадження екосистемного підходу в управлінську практику. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.56>
 5. Горошкова Л.А., Хлобистов Є.В., Маслова О.В. Детермінанти сталого розвитку: національний вимір галузевої кривої Кузнеця. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2020. № 33. С. 68–79.
 6. Мельник Л., Карінцева О., Калініченко Л., Розгон Ю., Чортоток М. Цифрові репутаційні перспективи України як фактор євроінтеграції в умовах інноваційної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-78>
 7. Kovalov, V., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of OECD and EU countries. *Економіка розвитку систем*, 5(1), 18–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3>
 8. Zavrzhnyi K., Kulyk A. Analysis of the current trends in digital transformation. *Економіка і регіон*. 2023. Випуск 3 (90). DOI: <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/3036>
 9. Ji, Z., & Sotnyk, I. (2023). Economic analysis of energy efficiency of China's and India's national economies. *Mechanism of an Economic Regulation*, (1(99)), 11–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.02>
 10. Oleksandr V. Kubatko, Bohdan L. Kovalov, Anastasiia H. Yaremenko, Vladyslav S. Piven. Economic and Energy Security of Ukraine in Conditions of War. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2023. № 4 (96).
 11. Нікуліна М.П., Сотник І.М. Вплив російської агресії в Україні на економічну та енергетичну безпеку європейського союзу. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2023. Випуск 2 (72). С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-3>
 12. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
 13. Filipenco D. (2024) Top 10 world problems and their solutions. URL: <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/147458/top-10-world-problems-and-their-solutions>
 14. Global Issues Social, Political, Economic and Environmental Issues That Affect Us All. URL: <https://www.globalissues.org/>
 15. Megan (2023) 5 GLOBAL ISSUES TO WATCH IN 2023. URL: <https://unfoundation.org/blog/post/5-global-issues-to-watch-in-2023/>
 16. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України (2023) в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf>
 17. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2024. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>; Макроекономічні показники офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
 18. Інфляційний звіт національний банк України січень 2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=6
 19. Макроекономічна статистика (2023). Офіційний сайт Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
 20. Макроекономічна статистика (2024). Офіційний сайт Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
 21. Михайлівська І. (2023) Докори за корупцію: чому саме зараз? Влада і бізнес. URL: <https://glavcom.ua/publications/dokori-za-koruptsiyu-chomu-same-zaraz-965763.html>
 22. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024–2026 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1315. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnoznykh-makropokaznykiv-ekonomichnoho-i-s1315-151223>
 23. Саварець А., Гетман О. Визначення тінгової частки у підкацізних товарах та її динаміки за III квартал 2023 року Економічна експертна платформа. 2023. URL: <https://iset-ua.org/images/Pidakcizni-tovari-tin-3kv-2023-final3.pdf>
 24. Соколова Ю. Планування максимум на рік і дефіцит кадрів: які виклики переживає бізнес під час війни. *Факти*. 12.10.2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20231012-planuvannya-maksimum-na-rik-i-deficyt-kadriv-yaki-vykylyk-perezhyvaye-biznes-pid-chas-vijny/>

References:

1. Kalinichenko L.L., Melnyk L.H., Doroshenko H.O., Kubatko O.V., Chuzhdanova M.V. (2023). Vikinomichni pidkhid do staloho rozvytku v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. № 49. P. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-11>
2. Doroshenko O., Dorozhko H., Romashko A. ta in. (2022). Innovatsii ta upravlinnia nymy – kluch do dosiahnennia tsilei staloho rozvytku. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. № 2. P. 74–84.
3. Kniazieva T.V., Orokhovska L.A. (2023). Ecological marketing in the paradigm of sustainable development: theoretical and methodological aspect. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*. № 1 (99). P. 17–22.
4. Veklych O.O., Kolmakova V.M., Patoka I.V. (2022). Kompleks normatyvno-zakonodavchykh propozyysii shchodo vprovadzhenia ekosystemnoho pidkhodu v upravlinsku praktyku. *Економіка та держава*. № 5. P. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.56>
5. Horoshkova L.A., Khlobystov Ye.V., Maslova O.V. (2020). Determinanty staloho rozvytku: natsionalnyi vymir haluzevoi kryvoi Kuznetsia. *Liudyna ta dovkillia. Problemy neoekolohii*. № 33. P. 68–79.
6. Melnyk L., Karintseva O., Kalinichenko L., Rozghon Yu., Chortok M. (2023). Tsyfrovii reputatsiini perspektyvy Ukrainy yak faktor yevrointehratsii v umovakh innovatsiinoi ekonomiky. *Економіка та суспільство*. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-78>
7. Kovalov, V., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of OECD and EU countries. *Economics of Systems Development*, 5(1), 18–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3>
8. Zavrzhnyi K., Kulyk A. (2023). Analysis of the current trends in digital transformation. *Economics and Region*, 3 (90). DOI: <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/3036>
9. Ji, Z., & Sotnyk, I. (2023). Economic analysis of energy efficiency of China's and India's national economies. *Mechanism of an Economic Regulation*, (1(99)), 11–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.02>
10. Oleksandr V. Kubatko, Bohdan L. Kovalov, Anastasiia H. Yaremenko, Vladyslav S. Piven (2023). Economic and Energy Secu-

- rity of Ukraine in Conditions of War. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. № 4 (96).
11. Nikulina M.P., Sotnyk I.M. (2023). Vplyv rosiiskoi ahresii v Ukraini na ekonomichnu ta enerhetychnu bezpeku yevropeiskoho soiuзу. *Naukovo-vyrobnychi zhurnal «Biznes-navihator»*. № 2 (72). P. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-3>
 12. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Available at: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
 13. Filipenco D. (2024) Top 10 world problems and their solutions. Available at: <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/147458/top-10-world-problems-and-their-solutions>
 14. Global Issues Social, Political, Economic and Environmental Issues That Affect Us All. Available at: <https://www.globalissues.org>
 15. Megan (2023) 5 GLOBAL ISSUES TO WATCH IN 2023. Available at: <https://unfoundation.org/blog/post/5-global-issues-to-watch-in-2023>
 16. Aktualni vyklyky ta zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy (2023) v umovakh voiennoho stanu. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf>
 17. Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini 2024. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>; Makroekonomichni pokaznyky ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
 18. Inflatsiyni zvit natsionalnyi bank Ukrainy sichen 2024 r. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=6
 19. Makroekonomichna statystyka (2023). Ofitsiyni sait Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>
 20. Makroekonomichna statystyka (2024). Ofitsiyni sait Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>
 21. Mykhailivska I. (2023) Dokory za koruptsiu: chomu same zaraz? Vlada i biznes. Available at: <https://glavcom.ua/publications/dokori-za-koruptsiu-chomu-same-zaraz-965763.html>
 22. Pro skhvalennia osnovnykh prohnznykh makropokaznykiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2024–2026 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 2023 r. № 1315. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnznykh-makropokaznykiv-ekonomichnoho-i-s1315-151223>
 23. Savarets A., Hetman O. Vyznachennia tinovoi chastky u pidaktsyznykh tovarakh ta yii dynamiky za III kvartal 2023 roku Ekonomichna ekspertna platforma. 2023. Available at: <https://iset-ua.org/images/Pidakcizni-tovari-tin-3kv-2023-final3.pdf>
 24. Sokolova Yu. Planuvannia maksimum na rik i defitsyt kadriv: yaki vyklyky perezhivaie biznes pid chas viiny. Fakty. 12.10.2023. Available at: <https://fakty.com.ua/ukraine/ekonomika/20231012-planuvannya-maksimum-na-rik-i-deficyt-kadriv-yaki-vyklyky-perezhyvaye-biznes-pid-chas-vijny/>

Summary. The study identifies global and national challenges to sustainable development. In particular, global problems include climate change, infectious disease epidemics, population ageing, and human rights violations, which require cross-border cooperation between countries to be effectively addressed. The economic security of a country is determined by the state of the national economy, which makes it possible to maintain resilience to internal and external threats, ensure high competitiveness in the global economic environment and is characterised by the ability of the national economy to grow in a sustainable and balanced manner. The macroeconomic security of a country is characterised by indicators that reflect the stability and resilience of its economy, in particular, the growth rate of gross domestic product (GDP), inflation, employment (unemployment), public debt, and foreign trade balance. One of the components of the country's economic security is production security, which ensures the most efficient use of the country's existing production capacities, their modernisation and expanded reproduction. The following areas are highlighted as important measures for managing business activity under martial law and post-war recovery: strategic planning, risk management, crisis management, financial stabilisation, communication and cooperation, innovation and adaptation. Violations of rules, laws and regulations in areas such as employment, product and service safety, and public health have a significant impact on economic security through increased economic costs in the form of financial sanctions for businesses; loss of consumer confidence; threats to public health through the provision of unsafe products or services of poor quality; reduced investment; loss of competitiveness; and other negative consequences.

Key words: sustainable development, economic security, energy security, strategic changes.